

ТІЛ МЕН МӘДЕНИЕТ ҰЛТЫМЫЗДЫҢ БЕТ-БЕЙНЕСІ

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына арналған дәстүрлі жолдауын тәуелсіздік күні қарсаңында жария етті. Ел басшысы өз сөзін «Біз бәріміз бір атаның - Қазақ халқының ұлымыз. Бәріміздің де туған жеріміз біреу - қасиетті Қазақ даласы. Бұл дүниеде біздің бір ғана Отанымыз бар, ол – тәуелсіз Қазақстан. Біз болашаққа көз тігіп, тәуелсіз елімізді «Мәңгілік Ел» етуді мұрат қылдық. «Қазақстан-2050» Стратегиясы осынау мәңгілік жолдағы буындар бірлігінің, ұрпақтар сабақтастығының көрінісі. Бабалардың ерлігі, бүгінгі буынның ерен істері және жас ұрпақтың жасампаздығы арасында сабақтастық болса ғана, біз «Мәңгілік Ел» боламыз» деп қорытындылады.

Халықтың, яғни этностың шын мәніндегі болмысы мен дүниетанымы оның тілінде ғана сақталады. Қазақстан - бірегей ел. Біздің қоғамда әртүрлі мәдени элементтер бір-бірімен біріккен және бірін-бірі толықтырып тұрады, біріне-бірі нәр беріп тұрады. Сондықтан қазақтың бірлігі - елдігіміздің кілті, ең басты мәселесі. Қазақстанның елдігі асқан, ерлігі тасқан, кемел де келісті елге айналуына бізден - қазақтардан артық мүдделі кім бар?! «Қазақстан – біздің қасиетті мекеніміз. Кейінгі ұрпақ осынау қасиетті мекенде өмір сүріп, өркен жайды. Қазақ жеріне тағдырдың жазуымен алуан түрлі ұлт өкілдері қоныс аударды. Біз оларға құшағымызды ашып, қазақи қонақжайлылықпен қарсы алдық. Олар біздің елімізде өсіп-өніп, бауырларымызға айналды. Қазір біз көпұлтты сипаты бар біртұтас елміз. Мынау жаһандану дәуірі – көпұлтты мемлекеттер дәуірі болмақ. Әр түрлі заттың, құбылыстың аты-жөні, сыр-сипаты, қоғамдық қатынастар, әдет-ғұрып, салт-сана мен дәстүрлер жайлы мағлұматтардың бәрі де кейінгі буындарға тек тіл фактілері арқылы ғана, яғни тілдегі сөздер мен сөз тіркестері, фразеологизмдер мен мақал-мәтелдер, аңыз-ертегілер арқылы жетіп келуі мүмкін» деген пікірлері де дәлел бола алады. Алайда тіл мен мәдениеттің өзара етене байланысы, өзара тәуелділігі ғылыми тұрғыда тек ХХ ғасырдан бастап қана ғылыми түрде зерттеле бастады.

Тіл мәдениетіне тәрбиелеуде қойылатын мақсат – ана тілінің мәні, тарихы мен бүгіні, шешендік өнердің алуан түрлі сипаттары туралы мағлұматтар бере отырып, оқушылардың сөз мәдениетін жетілдіру, тілді әлеуметтік қызметіне сай орынды жұмсай білуге үйрету, интеллектуалдық қабілеттерін арттыру. Тіл – халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан асыл қазынасы, рухани құндылықтарды ұрпақтан-ұрпаққа сақтап жеткізуші формасы десек, белгілі бір тілдің тарихын сол тілді жасаушы, қолданушы және оның иесі – халықтың тарихынан алшақ қарауға болмайды. Ал тіл – тарихи тұрғыдан пайда болған практикалық білім жүйесі. Оның құрамдас бөліктер болып табылатын сөздерде, сөз тіркестерінде, мәтіндерде белгілі бір мәдени сананың семантикалық потенциалы және адамның қоршаған орта туралы таным түсінгі мен білімдер жиынтығының өзіндік ерекшеліктері беркіген. Тіл мен мәдениеттің өзара байланысын дәлелдейтін тағы бір жайт – дүниетаным, дәстүр және әдет-ғұрып тілдік белгілерде көрініс таба отырып, тілдік дүние суретін ұрайды.

Адамзат баласының ғасырлар бойы қалыптасқан өзіндік төл мәдениетімен ұштасып, ұлт болмысының тікелей көрінісі болып табылатын қымбат дүниесі – оның тілі. Әрбір тіл адам баласының қатынас құралы болуымен қатар, сол халықтың мәдениетін, өркениетін, әлеуметтік күйін, дүниетанымын бейнелеуде маңызды және шешуші рөл атқарады. Әр тілдің сөз байлығы халықтың рухани өмірін, тарихын, ұлттық нақышты, дүниенің тілдік бейнесін сипаттау құралы болып табылады. Ұлт –

тарихтың жемісі. Оның пайда болуы, қалыптасуы тарихи қажеттіліктен туған, экономикалық тұтастық, территория ортақтығы, тіл, мәдениет бірлігі, психология ұқсастығы ұлттың қалыптасуының алғышартын құрайды. Бұл алғышарттар толып, пісіп жетілгенде ұлттық қауымдасу дүниеге келеді. Тарих сахнасына шыққан халықтардың бәрі ұлт болып қалыптаса алмайды, көбі ассимиляцияға ұшырап, үлкен халықтардың құрамына кіріп, жұтылып кетті, біразы күшейіп, үлкен әулетке ие болып, жаңа ұлт ретінде тарих сахнасына шықты. Бұл процесс қалыптасқан хал-ахуалға, саяси объективті түрде жалғасып жатты.

М.Шаханов «Өз ана тілінде сөйлемеу мен ойламаудың залалы және космополиттік ағым» атты рухани - проблемалық трактатында дүниенің тілдік бейнесі әр тілде әрқалай екендігін нақтылай түседі. Бұл дегеніңіз, ұлт өз мінезін қалай көрсетіп, қоршаған ортаға қалай таныта алса, әлемдік таным сол деңгейде қабылдайды. Ұлт рухы жоғары тұрып, сезімі күшейіп, қара күші артып, намысы алауласа – халық үшін ең құдіретті бақыт жоқ. Тәуелсіздік қазақ халқына ең басты игілік – еркін өмір сүру азаттығын берді. Нағыз қазақи өмір сүру үшін сол ұлтқа етене жақын, қаны мен жанынан сіңіскен ұлттық өмір салтын – қазақша өмір дәстүрін жалғастыру керек. Шын мәнінде қазақ үшін өмірдің әлеуметтік-философиялық мазмұн-мәні дәл осы ұғымға келіп тіреледі. Бірақ, нағыз қазақша өмір сүрудің өзіндік шарттары бар, оның ең бастысы – ұлттық менталитеті, ұлттық болмысымызды игеруімізде жатыр. Аты қазақ, заты басқалар қазақ болып жарытпайды, қазақи өмір сүру – еріксіз, дағдылы, өздігінен туындайтын жәйт болуы тиіс, өйткені ол басқаша өмір сүре алмайды, ал солай өмір сүргізуге зорлап көндірсең – оның өмірі жұмақ емес, тозаққа айналып кетуі мүмкін. Өйткені қазақтың өзіне ғана тән мінез-құлық, жүріс-тұрыс, салт-сана, дәстүр, өмір болмысы кешендері бар, оны ғалымдар қазақтың өзіндік болмысы, менталитеті, ділі деп атайды.

Ұлтжандылық – халықтың тәлім-тәрбиелік дәстүрде жүргізілген ұлттық тәрбие негізінде қалыптасып, тектілікке жеткізер рухани құндылық күш, адам мен қоғамның алға қойған ортақ мақсаттарына қол жеткізер киелі қасиет. Адамның өзін басқаға танытқызып, өзгемен табыстыратын қасиеттері - әрі киелі, әрі кісілікке лайық құндылық. Олай болса, ұлтжандылықты сол ұлтаралық жарасымдық түрі, ұлттық болмысымыздың басты арнасы деу орынды. Себебі ұлтжандылық ұлтаралық мәселелерде жеке адамның және қоғамның өлшемдерін үйлестіріп, рухани адамгершілікке деген сенімді жоғалтпауға, өзгемен терезесі тең, иықтас болудың жолын ұштастыруға бастайтын өнегелі қасиет. М.Шаханов ағамыз айтқандай, әр халықтың өзіндік тілдік ерекшеліктері бар, сондықтан да дүниелік болмыстың мазмұны әр қилы суреттеледі. Олай болса, ұлт тірегі болған ана тілімізге қамқор көзбен қарайық. Қай мемлекеттің, қай ұлттың тілі болсын, болмыс бітімін даралап, өзіндік тағдырын айқындайтын басты белгі-халықтың тілі мен мәдениеті. Демек, тіл мен мәдениет – ұлтымыздың бет бейнесі, рухани болмысы, ақыл-ойы мен парасаты екендігін естен шығармайық, достар. Біз қазақпыз, өз тіліміз бен мәдениетімізді аялайық, бағалайық, келешек ұрпаққа бағалы етіп жеткізейік.

Еліміз егемендік алғалы ана тіліміз мемлекеттік мәртебеге ие болып, қолданыс өрісі кеңейді. Белгілі бір тілдің мемлекеттік мәртебеге ие болуы оңай бола қалатын іс емес. Себебі ол тіл сол мемлекеттің иесі болып отырған халықтың мүддесінен шығып, барлық саладағы мұқтаждықты өтей алатын дәрежеде болуы шарт. Яғни, ол өнер, әдебиет, мәдениет, баспасөз, радио, теледидар, дипломатиялық қарым-қатынас, ғылым, өндіріс, ресми іс қағаздар, т.б. салаларға дейін қызмет ететін қоғамның қажетті құралына айналуы керек. Есеп-қисап, қаржылық және техникалық құжаттамалар да осы тілде жүргізілуге тиіс. Сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдары, Қарулы Күштер,

ғылым және білім беру салалары, халықаралық қызмет те осы талаптарға толық жауап беруге міндетті.

Тілдерді дамыту - еліміздегі мемлекеттік саясаттың аса маңызды бағыттарының бірі. Тіл проблемаларын оңтайлы шешу — ұлтаралық, қатынастар үйлесімділігінің, халықтардың топтасуы мен қоғамдық келісімді нығайтудың алғышарты. Жиырмасыншы ғасырдың тоқсаныншы жылдарындағы жанартау болған жұрт жүрегінің жалыны бүгінде де бәсеңдеген жоқ. Ұлтының тілін ұлықтаған ұрпақтың ұмтылысы ұдайы ұрандаудан тұрмайтыны хақ. Бұған сол жылдардағы жағдай мен қазіргі күйді салыстыра қарасақ, көзіміз жетеді. Әрине, әлі де алаңдатып отырған мәселе аз емес, алайда ауызды қу шөппен сүртуге де болмайды. Қоғамда тіл тағдырына деген түсіністік орныға бастады. Бұл осы уақытқа дейін барлық мүмкін болар оңды-солды жағдайды жете бағамдай отырып жүргізілген мемлекеттік тіл саясатының нәтижесі. 1989 жылғы тұңғыш Тіл туралы заң, алғашқы Конституция қабылданар тұстардағы талас-тартыс, қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесінің бекітілуі, мұны нығайта түсу үшін 1997 жылы тіл туралы жаңа заң қабылдау қандай жағдайларда жүзеге асты? «Ауру батпандап кіріп, мысқалдап шығады» деген мәтелді халық тіршілік заңдылықтарына сүйене отырып айтқан. Тілдің даму процесінің өзі табиғи құбылыс. Оған жанды дүниенің өсуіне қажет жағдайдың ешқайсысы жат емес. Сондай-ақ адам алақаны табиғатқа аялылық таныта бермейтіні де анық. Меніңше, мәселе осында. Тіл тағдырына деген жеке адам ретінде жанашырлығымыз бен немқұрайлығымыз өз ықпалын қатты тигізіп отыр. Қазақстан патриотизмінің іргетасы – барлық азаматтардың тең құқылығы және олардың Отан алдындағы жалпы жауапкершілігі. Болашаққа деген сенім болмаса, мықты мемлекет құруға болмайды. Мемлекет пен азаматтың мақсаттары барлық бағыттар бойынша сәйкес келуі өмірлік тұрғыдан маңызды. Мемлекеттің басты міндеті де осы. Азаматтар мемлекетке даму үшін, жеке және кәсіби тұрғыдан өсу үшін мүмкіндіктер болса ғана сенім артады. Мемлекет және халық мұны сезініп, бірлесіп жұмыс істеуге міндетті. Өз санамызда және балаларымыздың бойында жаңа қазақстандық патриотизмді тәрбиелеуіміз қажет. Бұл ең алдымен елге және оның игіліктеріне деген мақтанш сезімін ұялатады. 2050 жылға қарай біз Қазақстанның кез келген азаматы ертеңгі күнге, болашаққа өте сенімді болатындай саяси жүйе құруымыз керек. Біздің қазіргі жастарымыз сырт елден гөрі Отанында өмір сүргенді артық көретіндей, өйткені, өз жерінде өзін жақсы сезінетіндей болуға тиіс. Біздің еліміздің әрбір азаматы өзін өз жерінің қожасы ретінде сезінуге тиіс. Жаңа қазақстандық патриотизм барлық қоғамды, барлық этностық әркелкіліктерді біріктіреді. Тіл туралы жауапкершілігі жоғары саясат біздің қоғамымызды одан әрі ұйыстыра түсетін басты фактор болуға тиіс. Біз алдағы уақытта да мемлекеттік тілді дамыту жөніндегі кешенді шараларды жүзеге асыруды табандылықпен жалғастыра береміз. Қазақ тілі – біздің рухани негізіміз. Біздің міндетіміз – оны барлық салада белсенді пайдалана отырып дамыту. Қазақстанның болашағы – қазақ тілінде. Қазақ тілі 2025 жылға қарай өмірдің барлық саласында үстемдік етіп, кез келген ортада күнделікті қатынас тіліне айналады.

Қорытындылай келгенде, осы айтылғандардың барлығы еліміздің болашағы үшін және осы Бағдарлама Отанымыздың гүлденуіне қызмет етеді деген сенімдемін. Президент Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың "Қазақстан-2050" стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты" атты Қазақстан халқына Жолдауы ұлттық білім жүйесінің даму жолдары мен жастардың болашағын айқындайтын құқықтық құжат. Сондықтан, мұндай Президент Жолдауының дәстүрлі сипат алуы бізді қуантарлық жайт деп ойлаймын.

Әдебиеттер:

1. Егемен Қазақстан газеті Сенбі, 22 желтоқсан, 2012 ж. №842-846 (27917) Шығар күндей шындық. Әлібек АСҚАРОВ Қазақстан Республикасы Ұлттық академиялық кітапханасы

2. Кемел келешектің кілті Жандос БАЗАРТАЙ

3. Жөні бөлек Жолдау Жұмахан МЫРХАЛЫҚОВ, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің ректоры, техника ғылымдарының докторы, профессор. war.baq.kz/news/20841.16.

4. <http://www.islam-orkeniet.kz/?p=3813>

5. Егемен Қазақстан газеті. 22 ақпан 2014ж басылым